

تحلیل قابلیت‌ها و جایگاه شهر تهران از نظر تحقق مفهوم شهر خلاق در مقایسه با سایر شهرهای دنیا

سعید زنگنه‌شهرکی (استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران، نویسنده مسئول)

saeed.zanganeh@ut.ac.ir

باقر فتوحی‌مهربانی (دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران)

fotuhi.b@ut.ac.ir

محمد پوراکرمی (دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران)

porakrami.m@ut.ac.ir

محمدرضا سلیمان‌زاده (دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران)

soleimanzade.m@ut.ac.ir

تاریخ تصویب: ۱۳۹۴/۱۱/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۷/۱۸

صص ۸۵-۶۹

چکیده

هدف این پژوهش سنجش میزان تحقق مفهوم شهر خلاق در کلان‌شهر تهران است. این تحقیق از نظر هدف، کاربردی-توسعه‌ای و روش انجام آن توصیفی-تحلیلی است. برای گردآوری آمار از روش اسنادی-کتابخانه‌ای استفاده شده است. برای سنجش میزان تحقق مفهوم شهر خلاق از ۳۹ شاخص از شاخص‌های شهر خلاق^۱ در قالب ۵ معیار کلی (فرهنگی-هنری و جاذبه‌های خلاق، سرمایه انسانی و تحقیق، جهانی‌شدن، فناوری، تنوع و تاب‌آوری) استفاده شده است. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که شهر تهران علی‌رغم پتانسیل‌های فراوان در مقایسه با شهرهای مورد مطالعه با ضریب (Q) ۰/۹۵۷، در رتبه آخر قرار دارد. همچنین نتایج حاصل از تحلیل یافته‌ها نشان داد که در ۳۹ شاخص بررسی شده، تهران تنها در شاخص تعداد افراد در سن ۱۴-۲۵ جایگاه بهتری از سایر شهرها دارد اما در اکثر شاخص‌ها به‌ویژه در امکانات گردشگری برای گردشگران بین‌المللی، درصد افراد شاغل در فعالیت‌های تحقیق و توسعه، درصد کاربران اینترنت و اینترنت با سرعت بالا، درصد افراد خارجی ساکن در شهر، آزادی و سانسور مطبوعات، ضریب جینی، مشارکت در انتخابات گذشته وضعیت مناسبی ندارد. مهم‌ترین رویکردی که شهر تهران برای تحقق شهر خلاق می‌تواند به‌کار گیرد، اول بهبود محیط شهری خلاق در راستای پرورش شهروندان خلاق، دوم حفظ و جذب طبقه خلاق و شهروندان خلاق است.

کلیدواژه‌ها: شهر خلاق، شاخص شهر خلاق، پرورش و حفظ شهروندان خلاق، شهر تهران.

۱. مقدمه

میزان خلاقیت در شهر تهران از شاخص شهر خلاق^۲ استفاده شده است. سپس برای درک بهتر وضعیت خلاقیت در شهر تهران، وضعیت این شهر با برخی از شهرهای دیگر جهان بررسی می‌شود تا جایگاه آن نسبت به شهرهای هم‌ردیف خود (پایتخت‌ها) یا شهرهای غیر هم‌ردیف، مشخص گردد.

۱.۲. پیشینه پژوهش و مبانی نظری

لندری و فلوریدا به‌عنوان نمایندگان اصلی شهر خلاق در نظر گرفته می‌شوند (رحیمی و همکاران، ۱۳۹۲، ص. ۱۱). ریچارد فلوریدا اولین کسی است که بحث شهر خلاق را مطرح کرد. او اولین کتاب خود تحت عنوان «ظهور طبقه خلاق»^۳ در سال ۲۰۰۲ میلادی و پس از آن در سال ۲۰۰۵ میلادی کتاب دیگری را برای تقویت موضوع خودش منتشر کرد (رفعیان، ۱۳۸۹، ص. ۱۲). لندری دیدگاه رادیکالی جدیدی در باب شهرهای خلاق دارد. از نظر وی شهرها نیاز به خلاقیت دارند نه به خاطر دستیابی به رقابت در صنایع با ارزش افزوده جدید بلکه برای حل مسائل اجتماعی (کلنه، ۲۰۰۸). همچنین جیکوبز مدت‌ها پیش ارتباط بین خلاقیت و زندگی شهری پر جنب و جوش را شناسایی کرده بود و همچنین به نقش خلاقیت و تنوع به‌عنوان موتورهای توسعه شهری توجه داشت (جیکوبز، ۱۹۷۰). برای جیکوبز، کلید محیط‌های شهری خلاق، در گرو تنوع هم‌درزمینه فضایی و هم‌اجتماعی و اقتصادی است (هوسپر و ون دام، ۲۰۰۵). در ایران نیز در زمینه شهر

۱.۱. طرح مسئله

شهرها باید ظرفی برای آزادسازی پتانسیل‌های نهفته شهروندان باشند و توسط همه‌کسانی ساخته شوند که در آن ساکن‌اند و شهر بدان‌ها تعلق دارد. فلسفه شهر خلاق آن است که همیشه ظرفیتی بسیار بیشتر از آنچه در وهله اول به تصویر می‌آید، وجود دارد (سعیدی، ۱۳۸۹، ص. ۵). شهر خلاق یک روش جدید در برنامه‌ریزی شهری است که چگونگی اینکه مردم بتوانند، فکر، برنامه‌ریزی و عمل خلاقانه در شهرها داشته باشند را توضیح می‌دهد و نشان می‌دهد که ما چگونه می‌توانیم شهرهایمان را از طریق بهره‌گیری از تفکرات و استعدادهای مردم، سرزنده و زیست‌پذیر کنیم (لندری، ۲۰۱۲، ص. ۱۱). با توجه به اهمیت اقتصاد خلاق، صنایع خلاق، طبقه خلاق و به‌طور کلی شهر خلاق در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و بازآفرینی فضای شهری، سؤال اصلی تحقیق این است که تهران تا چه حدی در جهت تحقق مفهوم شهر خلاق قدم برداشته است و تا چه حدی بسترها و زیرساخت‌های شهر خلاق را فراهم نموده است؟ تهران به دلیل تنوع جمعیتی و فرهنگی و سابقه تاریخی، مرکزیت اداری و سیاسی و مراکز صنعتی، فرهنگی و آموزشی، اداری و درمانی که در آن تجمع یافته است، دارای ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های بالای شکل‌گیری شهر خلاق هست. با توجه به این موارد هدف این تحقیق سنجش میزان حرکت تهران به سمت تحقق شهر خلاق بوده است. برای سنجش

2. Creative City Index
3. The Rise of the Creative Class
4. Coletta
5. Hospers & Van Dam

1. Landry

خلاق مطالعاتی صورت گرفته است. ربانی خوراسگانی، ربانی خوارسنگانی، ادیبی و مؤذنی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق و نوآور» به بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق پرداخته و بر نقش مشارکت فعال و خلاق گروه‌های قومی، نژادی و مهاجر در شهر و ادغام و ذوب آنان در جامعه میزبان تأکید دارد. موسوی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای تحت عنوان «رتبه‌بندی محلات شهر سردشت از نظر حرکت به سوی خلاقیت با تأکید بر تحقق شهر» به رتبه‌بندی محلات شهری سردشت پرداخته است. و همچنین مختاری ملک‌آبادی، سقایی و ایمان (۱۳۹۳) در مقاله‌ای تحت عنوان «سطح‌بندی مناطق پانزده‌گانه شهر اصفهان با استفاده از مدل‌های برنامه‌ریزی» به این نتیجه رسیده‌اند که شهر اصفهان از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق یکسان نبوده و اختلاف زیادی بین مناطق شهر وجود دارد.

خلاقیت بیش از هر زمان دیگری ارزشمند و لازم است. خلاقیت انسان و استعداد او به‌عنوان سرمایه انسانی خلاق در نظر گرفته می‌شود. این سرمایه انسانی خلاق به‌عنوان یک منبع نامحدود و همچنین به‌عنوان محرکه اصلی رشد اقتصادی تلقی می‌گردد که رقابت شهرها، مناطق و کشورها به‌طور فزاینده‌ای به جذب، حفظ و پرورش افراد مستعد، به‌عنوان مثال نخبگان خلاق وابسته است (ریشو^۱، ۲۰۱۳). شهرها نقطه‌جوش خلاقیت هستند و همیشه چرخ‌های حرکت، تمرکز و هدایت انرژی خلاق بشر بوده‌اند

(فلوریدا^۲، ۲۰۰۵). شهری خلاق است که همه پتانسیل‌های خلاق خود را جامعی عمل می‌پوشاند و پرچم‌دار فعالیت‌های فرهنگی و توسعه‌ای است. در این شهر، هر شهروند به استفاده از ظرفیت‌های علمی، فنی، هنری و فرهنگی خود اطمینان خاطر دارد (ابراهیمی، ۱۳۸۷). مفهوم دیگر شهر خلاق بر تولیدات فرهنگی متمرکز است (کاستا، مگلیز، واسکانسلس و شگوهارا^۳، ۲۰۰۷). یکی از عوامل تأثیرگذار بر شکل‌گیری شهر خلاق، تنوع اجتماعی در شهرها است. جیکویز معتقد است که تنوع شهری خلاقیت را افزایش می‌دهد. چون که تنوع ساکنان و بازیگران اقتصادی تعامل بین افراد را تسهیل و ایده‌های جدید تولید می‌کند (جیکویز، ۱۹۶۱، ص ۱۵). از دیدگاه اجتماعی و فرهنگی، تنوع به گوناگونی در سبک‌های مختلف زندگی در جامعه اشاره دارد (بایکان لونت^۴، ۲۰۱۰، ص. ۵۶۸). جامعه متنوع جامعه‌ای است که از افرادی تشکیل شده که اعضای آن از یکدیگر در بسیاری از جنبه‌های، نژادی، قومی، مذهبی، جنسی، آموزشی، نوع پیش‌زمینه بنیادی، سبک‌شناختی، ارزش‌های فرهنگی، زمینه‌های فردی و هزاران متغیر دیگر متفاوت است (پائولوس و نجیستاد^۵، ۲۰۰۳). تنوع اجتماعی، موجب انتقال ضمنی در میان مردم به‌عنوان حاملان اصلی این دانش و دارایی اصلی جامعه دانایی به‌شمار می‌آید (ون ویندن، ون دن برگ و پل^۶، ۲۰۰۷).

2. Florida
3. Costa, Magalhães, Vasconcelos, Sugahara.
4. Baycan-Levent
5. Paulus & Nijstad
6. Van Winden, Van den Berg, Pol

1. Ratiu

۲. روش‌شناسی پژوهش

۲.۱. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف در دسته پژوهش‌های کاربردی - توسعه‌ای قرار می‌گیرد و روش انجام آن توصیفی - تحلیلی است. گردآوری اطلاعات به دو صورت اسنادی و کتابخانه‌ای صورت گرفته است و داده‌های مورد نیاز از سایت‌های وابسته به سازمان‌های مختلف شهر تهران، آمارنامه‌های سازمان آمار و همچنین از آمار سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی به دست آمده است و همچنین برای گردآوری آمار شش شهر بین‌المللی مورد مطالعه در تحقیق از مجموعه تحقیقات مرکز علم و صنعت آکادمی پکن درباره شهرهای خلاق استفاده گردیده است. شاخص شهر خلاق^۱ در سال ۲۰۱۰ توسط آکادمی پکن، مرکز تحقیقات علم و صنعت راه‌اندازی گردیده است (هارتلی، پاتس و مک‌دونالد، ۲۰۱۲). همچنین در این پژوهش برای رتبه‌بندی شهرها از روش ویکور و برای وزندهی شاخص از روش آنتروپی شانون استفاده شده است.

۲.۲. متغیرها و شاخص‌های تحقیق

برای سنجش میزان تحقق مفهوم شهر خلاق از ۳۹ شاخص از شاخص‌های شهر خلاق در قالب ۵ معیار کلی (فرهنگی-هنری و جاذبه‌های خلاق، سرمایه انسانی و تحقیق، جهانی‌شدن، فناوری، تنوع و تاب‌آوری) استفاده گردیده (شکل ۱) و همچنین برای درک بهتر وضعیت تهران، این شهر با شش شهر برلین، برمن، لندن، کاردیف، بریزبن، ملبورن مقایسه

گردیده است، علت انتخاب این شهرها در وهله اول پتانسیل بالای آن‌ها برای شکل‌گیری شهر خلاق است که می‌تواند الگوی مناسبی برای تهران جهت حرکت به سوی تحقق شهر خلاق باشد، در وهله بعد در دسترس بودن اطلاعات این شهرها و پیدا نکردن آمار دقیق شهرهای مشابه و هم‌سطح از دیگر عوامل انتخاب این شهرها بوده است.

۲.۳. قلمرو جغرافیایی پژوهش

در این پژوهش کلان‌شهر تهران از لحاظ تحقق مفهوم شهر خلاق مورد سنجش و با سایر شهرهای جهانی مورد مقایسه قرار می‌گیرد. شهرهای جهانی که تهران با آن‌ها مورد مقایسه قرار گرفته عبارت‌اند از: شهرهای بریزبن و ملبورن از استرالیا، شهرهای برلین و برمن از آلمان و شهرهای کاردیف و لندن از انگلستان (جدول ۱ و شکل ۲).

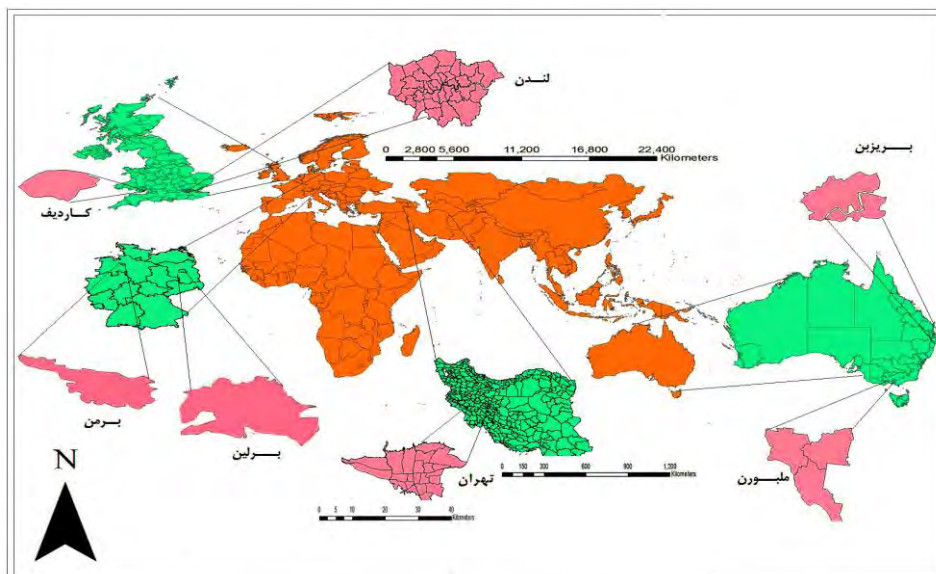

شکل ۱. معیارهای کلی و شاخص های شهر خلاق به کار رفته در پژوهش

جدول ۱. مشخصات شهرهای مورد مطالعه

شهر	کشور	جمعیت	موقعیت ریاضی
تهران ^۱	ایران	۸۱۵۴۰۵۱	35.6961° N, 51.4231° E
بریزین ^۲	استرالیا	۲۰۴۳۱۸۵	27.4667° S, 153.0333° E
ملبورن ^۳	استرالیا	۴۰۷۷۰۳۶	37.8136° S, 144.9631° E
برلین ^۴	آلمان	۳۴۳۶۵۰۰	52.5167° N, 13.3833° E
برمن ^۵	آلمان	۵۴۷۵۳۵	53.0833° N, 8.8000° E
کاردیف ^۶	انگلستان	۳۴۱۰۰۰	51.4833° N, 3.1833° W
لندن ^۷	انگلستان	۷۸۲۵۲۰۰	51.5072° N, 0.1275° W

1. <http://statistics.tehran.ir/statistics>
2. <http://www.abs.gov.au/>
3. <http://www.abs.gov.au/>
4. <https://www.citypopulation.de/Deutschland-Berlin.html>
5. <https://www.citypopulation.de/Deutschland-Bremen.html>
6. <https://www.ons.gov.uk/>
7. <https://www.ons.gov.uk/>

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی شهرهای مورد مطالعه

ترسیم نگارندگان

۳. یافته‌های پژوهش

شهرهای خلاق قادرند راه‌حل‌های جدیدی برای مشکلات روزمره‌شان ارائه دهند. در قرن ۲۱ یکی از مهم‌ترین عوامل بقای شهرها به‌طور کلی عامل رقابت خواهد بود، شهری در این رقابت پیروز خواهد شد که در پرورش، جذب و حفظ سرمایه انسانی خلاق پیشرو باشد. در این بخش ابتدا شهرها بر اساس شاخص‌های سرمایه انسانی خلاق، شاخص‌های فرهنگی و هنری، جهانی‌شدن، تکنولوژی، تنوع و تاب‌آوری و مشارکت رتبه‌بندی شده و سپس نتایج به‌دست‌آمده مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. برای این کار ابتدا شهرها بر اساس مدل‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه رتبه‌بندی شده است. اولین گام در استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری

چند شاخصه، تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری است. این ماتریس متشکل از i سطر و j ستون است که در آن، i تعداد گزینه‌هایی است که در مورد آن‌ها تصمیم می‌گیریم و j معرف تعداد شاخص‌ها است. در این تحقیق از ۷ گزینه که معرف ۷ شهر و همچنین از ۳۹ شاخص برای سنجش خلاقیت در این شهرها استفاده شده است. بعد از جمع‌آوری داده‌ها و تشکیل ماتریس تصمیم، در مرحله دوم بی‌مقیاس‌سازی ماتریس تصمیم صورت گرفته است و در مرحله سوم برای تعیین اوزان (W_j) شاخص‌ها از روش آنتروپی شانون استفاده شد و محاسبات مربوطه، با توجه به گام‌های مربوط به روش آنتروپی و در محیط نرم‌افزار excel انجام شده است (جدول ۲).

جدول ۲. وزن‌دهی شاخص‌ها با استفاده از روش آنترپی شانون

شاخص	X _۱	X _۲	X _۳	X _۴	X _۵	X _۶	X _۷	X _۸	X _۹	X _{۱۰}
وزن	۰/۰۲۱	۰/۰۳۲	۰/۰۰۷۵	۰/۰۲۲	۰/۰۲۱	۰/۰۴	۰/۰۱۹	۰/۰۴	۰/۰۲۵	۰/۰۱۹
شاخص	X _{۱۱}	X _{۱۲}	X _{۱۳}	X _{۱۴}	X _{۱۵}	X _{۱۶}	X _{۱۷}	X _{۱۸}	X _{۱۹}	X _{۲۰}
وزن	۰/۱۰۵	۰/۳۹	۰/۳۹	۰/۵۸	۰/۰۱۵	۰/۰۴۱	۰/۰۰۶	۰/۰۱۱	۰/۰۲۱	۰/۰۴۱
شاخص	X _{۲۱}	X _{۲۲}	X _{۲۳}	X _{۲۴}	X _{۲۵}	X _{۲۶}	X _{۲۷}	X _{۲۸}	X _{۲۹}	X _{۳۰}
وزن	۰/۰۴۷	۰/۰۵۸	۰/۰۸۶	۰/۰۰۸	۰/۰۰۵	۰/۰۱۷	۰/۰۰۵	۰/۰۰۳	۰/۰۰۸	۰/۰۹۳
شاخص	X _{۳۱}	X _{۳۲}	X _{۳۳}	X _{۳۴}	X _{۳۵}	X _{۳۶}	X _{۳۷}	X _{۳۸}	X _{۳۹}	
وزن	۰/۰۲۱	۰/۰۱۴	۰/۰۱۴	۰/۰۱۱	۰/۰۱۰	۰/۰۰۸	۰/۰۰۲	۰/۰۰۲	۰/۰۰۵	

مأخذ: یافته‌های پژوهش

باید ارزش S_j (شاخص مطلوبیت) و R_j (شاخص نارضایتی) محاسبه شود. در نهایت در مرحله هفتم شاخص ویکور که همان امتیاز نهایی هر گزینه است محاسبه شده است (جدول ۳). رتبه‌بندی بر اساس ارزش Q صورت گرفته است به طوری که کم‌ترین ارزش بالاترین اولویت را به خود اختصاص داده است.

در مرحله چهارم پس از وزن دهی به شاخص‌ها، ماتریس نرمال شده در وزن به‌دست آمده از شاخص‌های مؤثر در سطح‌بندی خلاقیت شهرهای مورد مطالعه ضرب شده و ماتریس نرمال وزنی به‌دست آمده است. سپس در مرحله پنجم بالاترین ارزش \bar{f}_i^+ و پایین‌ترین ارزش \bar{f}_i^- توابع معیار از ماتریس تصمیم‌گیری استخراج شده است. در مرحله ششم بعد از تعیین بالاترین و کمترین ارزش توابع،

جدول ۳. محاسبه مقدار ویکور (Q) و رتبه شهرها

شهر	شاخص مطلوبیت (S)	شاخص نارضایتی (r)	ضریب خلاقیت (Q)	رتبه
تهران	۰/۹۱۹۵	۰/۱۰۳۲	۰/۹۵۷	۷
بریزبن	۰/۶۳۵۰	۰/۱۰۰۱	۰/۶۰۲	۳
ملبورن	۰/۶۶۱۴	۰/۱۰۲۸	۰/۶۹۹	۵
برلین	۰/۵۵۵۸	۰/۱۰۳۴	۰/۶۱۶	۴
برمن	۰/۶۰۸۶	۰/۱۰۴۸	۰/۷۰۳	۶
کاردیف	۰/۵۰۵۳	۰/۰۸۶۰	۰/۱۰۴	۱
لندن	۰/۳۹۵۷	۰/۰۹۷۵	۰/۳۰۵	۲

ملبورن رتبه پنجم، برمن رتبه ششم و شهر تهران رتبه هفتم را کسب کرده‌اند. شهر تهران در شاخص‌ها جایگاه متوسطی داشته و در اکثر شاخص‌های شهر

همان‌طور که در جدول بالا مشخص است، شهر کاردیف و لندن (در انگلستان) به ترتیب در رتبه اول و دوم، شهر بریزبن در رتبه سوم، برلین رتبه چهارم،

خلاق، فاصله بسیار زیادی با سایر شهرهای مورد مطالعه دارد. برای درک بهتر موضوع، در ادامه، هر یک از معیارهای پنج گانه و شاخص‌های مربوط به آن‌ها به صورت جداگانه مورد بررسی قرار گرفته تا مشخص شود جایگاه شهرها به خصوص شهر تهران در هر یک از معیارها و شاخص‌های مربوطه به چه صورت بوده است.

۳. ۱. شاخص‌های فرهنگی - هنری

لندری بر محیط فرهنگی به عنوان مجموعه‌ای از زمینه‌های اقتصادی و نهادی تأکید می‌کند. معیار

فرهنگی و هنری از چند زمینه در مبحث شهر خلاق مهم است، نخست شکل‌گیری صنایع فرهنگی در شهرها و نقش آن‌ها در توسعه و رشد اقتصادی شهر و ایجاد نوآوری در بسیاری از سطوح اقتصاد شهری، دوم ایجاد فضاهای شهری و معماری که بتواند خلاقیت شهروندان را افزایش دهد. در این بخش معیار فرهنگی - هنری با استفاده از ۱۵ شاخص سنجش گردیده است (جدول ۴).

جدول ۴. جایگاه شهرهای مورد مطالعه در شاخص‌های فرهنگی-هنری

شاخص	تهران	بریزین	ملبورن	برلین	برمن	کاردیف	لندن	بالاترین شهر	پائین ترین شهر	جایگاه
X1	۰/۱۲۶	۰/۶۰۶	۰/۴۷۵	۲/۱۸۲	۱/۵۸۸	۱/۷۰۰	۱/۰۵۱	برلین	تهران	هفتم
X2	۰/۶۷۴	۰/۲۷۸	۰/۱۶۶	۰/۷۹۷	۰/۱۴۶	۰/۱۴۶	۰/۱۳۴	برلین	تهران	هفتم
X3	۴۷	۲۷۲	۱۷۰	۱۵۸	۱۸۷	۱۸۱	۱۶۶	بریزین	تهران	هفتم
X4	۰/۰۴۶	۰/۲۳۰	۰/۳۲۱	۰/۸۵۵	۰/۲۳۷	۰/۷۰۳	۰/۵۹۲	برلین	تهران	هفتم
X5	۰/۰۶۲	۰/۰۷۸	۰/۱۴۴	۰/۳۷۵	۰/۴۹۳	۰/۱۴۶	۰/۲۳۵	برمن	تهران	هفتم
X6	۰/۳۶۶	۰/۴۵۰	۰/۳۱۱	۰/۲۵۶	۰/۴۰۱	۰/۵۸۶	۰/۵۰۴	کاردیف	برلین	ششم
X7	۰/۱۴۴	۰/۸۹۵	۱/۸۴۲	۲/۳۷۱	۰/۹۱۳	۳/۰۷۹	۰/۸۲۴	کاردیف	تهران	هفتم
X8	۰/۳۶۲	۰/۱۳۷	۰/۱۶۹	۰/۱۶۸	۰/۰۹۱	۰/۱۱۷	۱/۰۲۷	لندن	برمن	دوم
X9	۰/۰۱۸	۰/۳۶۷	۰/۲۴۵	۰/۳۵۵	۰/۸۲۱	۰/۱۷۵	۰/۲۵۵	برمن	تهران	هفتم
X10	۰/۰۵۹	۰/۲۸۷	۰/۱۸۷	۰/۰۷۱	۰/۰۵۳	۰/۰۶۴	۰/۱۷۹	بریزین	برمن	ششم
X11	۰/۲۰۵	۰/۳۸۳	۰/۲۳۰	۰/۱۹۳	۰/۱۱۶	۶/۰۳۳	۰/۵۲۸	کاردیف	برمن	پنجم
X12	۰/۰۰۸	۰/۲۸۵	۰/۱۸۲	۰/۱۲۲	۰/۷۷۶	۰/۷۵۸	۰/۴۰۳	کاردیف	تهران	هفتم
X13	۰	۰/۱۶۰	۰/۱۲۷	۰/۲۶۳	۰	۰/۳۶	۰/۲۴۰	کاردیف	تهران-برمن	هفتم
X14	۰/۶۴۷	۰/۷۵۰	۰/۴۸۱	۲/۷۷۰	۰/۳۲۶	۰/۰۸	۰/۰۸۶	لندن	کاردیف	چهارم
X15	۱۶۰	۱۶۶۳	۱۶۶۳	۱۹۹۱	۶۷۳	۲۰۳۵	۲۱۸۷	لندن	تهران	هفتم
رتبه	۷	۴	۵	۳	۶	۱	۲	-	-	-

تهران در بین شاخص‌های فرهنگی - هنری، در شاخص‌های تعداد سازمان‌های خیریه به ازای هر

۱۰۰۰۰ نفر، تعداد افراد وارد شده به سینما و تا حدودی در شاخص تعداد افراد وارد شده به

کتابخانه‌ها وضعیت مناسبی دارد. بهترین جایگاه تهران در بین ۱۵ شاخص از شاخص‌های فرهنگی - هنری مورد در شاخص تعداد سازمان‌های خیریه به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر بوده است که جایگاه دوم را بعد از شهر لندن دارد. مهم‌ترین دلیل جایگاه خوب شهر تهران در این شاخص را می‌توان در باورها و عقاید برگرفته از ایدئولوژی اسلامی و فرهنگ ایرانی شهروندان دانست. تهران در زمینه بسترهای امکانات رفاهی برای گردشگران خارجی^۱ که زمینه صادرات نامرئی را به وجود می‌آورد و در جهت حرکت تهران به سمت شهر خلاق کمک می‌کند، کمبودهای اساسی دارد. همچنین در مورد شاخص‌هایی همچون تعداد هتل، سینما، صندلی سینما، سالن کنسرت و تئاتر، موزه، کتابخانه، امکانات گردشگری و تعداد فستیوال‌ها در مقایسه با شهرهای دیگر، نسبت بسیار پایینی را داراست.

۳.۲. سرمایه انسانی و پژوهش

سرمایه انسانی موتور نیرو و محرک رشد و توسعه شهری و منطقه‌ای است (فلوری‌دا، ۱۳۹۰، ص. ۷۵). نظریه‌پردازان سرمایه انسانی معتقدند که سرمایه انسانی به صورت مهارت، دانش و تخصص تجسم یافته است، سطح تولیدات، کیفیت خدمات و میزان درآمد را افزایش داده و بسیاری از تصمیمات آن‌ها را در کلیه زمینه‌های زندگی متأثر می‌سازد (قنادان، ۱۳۸۶، ص. ۷۸). معیار سرمایه انسانی و تحقیق با استفاده از ۵ شاخص، سنجش و بررسی شده است (جدول ۵).

تهران در شاخص X۲۰ (تعداد دانشگاه‌های فرهنگی - هنری برای آموزش عالی به ازای ۱۰۰۰۰ نفر) و تا حدودی در شاخص X۱۹ (تعداد دانشگاه‌های آموزش عالی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر) وضعیت بهتری دارد، مهم‌ترین ریشه‌های این عوامل را می‌توان در نظام متمرکز ایران و متمرکز شدن امکانات و خدمات دانشگاهی در پایتخت دانست. باین وجود تهران در شاخص‌های X۱۶ (درصد افرادی که در فعالیت‌های تحقیق و توسعه فعالیت دارند از کل جمعیت)، X۱۷ (درصد فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌ها لیسانس و بالاتر از کل جمعیت) و X۱۸ (درصد دانشجویان کارشناسی ارشد و بالاتر از کل جمعیت) نسبت به شهرهای مورد مقایسه قرار گرفته کمبودهایی دارد.

۳.۳. جهانی شدن

سازن جهانی شدن را فرآیندی می‌داند که طی آن وابستگی متقابل جهانی و شکل‌گیری نهادهای جهانی افزایش می‌یابد. در این فرآیند فشارهای رقابتی میان شهرها، منطقه‌ها و کشورها افزایش می‌یابد. او شهر جهانی را مرکز پیوند اقتصادهای ملی و منطقه‌ای با اقتصاد جهانی و محیطی برای نوآوری در فعالیت‌های مبتنی اقتصاد پیشرفته‌ی خدماتی و صنعتی می‌داند (صرافی، قورچی و محمدی، ۱۳۸۸، ص. ۹۰). در این بخش معیار جهانی شدن با ۶ شاخص سنجش شده است (جدول ۶).

1. <http://www.lonelyplanet.com/iran/tehran/things-to>.

جدول ۵. جایگاه شهرها در شاخص‌های سرمایه انسانی و تحقیق

جایگاه	پایین ترین	بالا ترین	لندن	کاردیف	برمن	برلین	ملبورن	بریزبن	تهران	شاخص
تهران	تهران	کاردیف	۱/۱۱۲	۵/۹۹۹	۱/۵۶۰	۱/۱۶۳	۰/۶۷۳	۰/۶۷۷	۰/۴۸۵	X۱۶
هفتم	تهران	کاردیف	۲۸	۳۲/۳	۱۴/۵۹	۱۹/۳۴	۲۳/۲۱	۲۶/۶۷	۱۰	X۱۷
هفتم	تهران	کاردیف	۵/۵۳۳	۱۴/۷۸	۵/۷۶۶	۴/۲۷۸	۷/۴۰۶	۶/۰۷۳	۳/۷۵۹	X۱۸
چهارم	بریزبن	برمن	۰/۰۸۶	۰/۱۱۷	۰/۱۴۶	۰/۰۳۲	۰/۰۲۲	۰/۰۱۹	۰/۰۸۰	X۱۹
دوم	برمن-کاردیف	لندن	۰/۰۱۴	۰	۰	۰/۰۰۵	۰/۰۰۷	۰/۰۰۴	۰/۰۰۷	X۲۰
-	-	-	۱	۲	۵	۳	۴	۶	۷	رتبه

جدول ۶. جایگاه شهرها در شاخص‌های جهانی شدن

جایگاه	پایین ترین	بالا ترین	لندن	کاردیف	برمن	برلین	ملبورن	بریزبن	تهران	شاخص
تهران	کاردیف	لندن	۳۷۵۹۴۴	۹۶۶۱	۳۵۷۳۵	۲۱۸۲۰۰	۳۱۹۰۹	۲۷۰۰۲۲	۴۴۶۲۳	X۲۱
چهارم	برمن	لندن	۱۴/۷۷	۳/۳۲۳	۰/۲۲۶	۳/۷۴۲	۱/۴۴۰	۲/۰۹۵	۰/۶۲۰	X۲۲
ششم	کاردیف	برمن	۱۲/۷۱	۰/۰۳۳	۱۷۳/۷	۱/۵۳۰	۳۶/۹۲	۲۲/۶	۱۱/۲۳	X۲۳
پنجم	لندن	برمن	۲۷	۲۱	۶	۱۲	۲۴	۱۵	۲۳	X۲۴
پنجم	تهران	برمن	۳۲	۳۵	۱۳	۲۲	۲۳	۲۱	۴۰	X۲۵
هفتم	تهران	لندن	۵۶	۲۲/۴	۲۵/۱	۳۷/۲	۲۳	۱۵/۴	۴/۷	X۲۶ ^۱
-	-	-	۲	۷	۱	۵	۳	۴	۶	رتبه

جدول ۷. جایگاه شهرها در شاخص‌های فناوری و تکنولوژی

جایگاه	پایین ترین	بالا ترین	لندن	کاردیف	برمن	برلین	ملبورن	بریزبن	تهران	شاخص
تهران	تهران	بریزبن	۸۶	۶۳/۱	۸۱	۷۷	۸۴/۷۹	۸۹/۰۳	۲۵/۲۶	X۲۷
هفتم	تهران	بریزبن	۷۸/۳۸	۵۴/۱۷	۷۴/۹۹	۷۵	۸۳/۶۵	۶۸/۲۸	۳۷/۵۴	X۲۸
هفتم	تهران	برلین	۷۶/۳۴	۴۵	۶۶	۷۷	۶۶	۶۸/۱۳	۱۳/۱۸	X۲۹
-	-	-	۱	۶	۵	۳	۴	۲	۷	رتبه

1. http://www.cbre.de/de_en/research/retail/retail_content/

پایین و کمبود پهنای باند از جمله مهم‌ترین مشکلاتی است که در حوزه اینترنت کشور و شهر تهران وجود دارد.

۳.۵. تنوع و تاب‌آوری

تنوع نقش اساسی در جذب سرمایه انسانی ایفا می‌کند، اقتصاددانان مدت‌هاست بحث می‌کنند که تنوع برای فعالیت‌های اقتصادی منطقه‌ای مهم است. تنوع نقش کلیدی در جذب و نگهداری همه توانایی‌های لازم برای حمایت صنعت تکنولوژی پیشرفته و تولید رشد منطقه‌ای ایفا می‌کند. جیکوبز توجه را به نقش تنوع و مهاجرت در نیرو دادن به ابداع و رشد شهری جلب می‌کند. پیر دسروش نیز رابطه‌ای بین تنوع، خلاقیت و ابداع منطقه‌ای را نشان می‌دهد (فلوریدا، ۱۳۹۰، ص. ۱۶۳). تنوع ادیان و ملی یکی از انواع تنوع اجتماعی است که با توجه به ترکیب مذهبی و قومی تهران جدول (۸) و (۹) میزان آن برای تهران با استفاده از شاخص تنوع شانون و سیمپسون محاسبه گردیده است.

تهران در شاخص‌های جهانی شدن وضعیت خوبی ندارد از مهم‌ترین دلایل پائین بودن شاخص‌های جهانی شدن در تهران، می‌توان به نظر جان رنه شورت اشاره کرد. جان رنه شورت از عنوان سیاه‌چاله برای برخی شهرها استفاده می‌کند. شهرهایی که با وجود داشتن موقعیت جغرافیایی و منابع انسانی به سیاه‌چاله‌هایی تبدیل شده‌اند که در شبکه‌های شهری جهانی نقش فعالی ندارند. وی معتقد است که تهران کلان‌شهری است که توان یک شهر جهانی را در خود دارد ولی به جهت تقابل ایدئولوژیک نظام سیاسی خود با نظام اقتصاد جهانی هنوز نتوانسته است وارد شبکه شهرهای جهانی شود (صرافی و همکاران، ۱۳۸۸، ص. ۹۴).

۳.۴. فناوری و تکنولوژی

بسترها و زیرساخت‌های فناوری و تکنولوژیک نقش مهمی در ایجاد سرمایه انسانی خلاق دارد که آن نیز زمینه را برای شکل‌گیری شهر خلاق فراهم می‌کند. در این بخش معیار فناوری و تکنولوژیکی از طریق ۳ شاخص سنجش شده است (جدول ۷).

تهران در زمینه شاخص‌های فناوری و تکنولوژیک تهران در تمام شاخص‌ها نسبت به شهرهای مورد مقایسه قرار گرفته در رتبه آخر قرار دارد به‌عنوان مثال، شاخص X28 (درصد کاربران اینترنت از کل جمعیت) برای تهران (۳۹/۵۴)، بریزبن (۸۶/۲۸)، ملبورن (۸۳/۶۵)، برلین (۷۵)، برمن (۷۴/۹۹)، کاردیف (۵۴/۱۷) و لندن (۷۸/۳۸) بوده است. با توجه به نقش فناوری اطلاعات و به‌خصوص اینترنت در فراهم ساختن زمینه‌های شهر خلاق و خلاقیت شهروندان، گرانی اینترنت، کیفیت

جدول ۸. ترکیب ادیان تهران

دین	مسلمان	مسیحی	کلیمی	زرتشت	سایر	جمع
تعداد	۷۷۰۴۸۱۲	۵۱۲۵۸	۴۹۸۲	۸۸۹۸	۱۱۳۶۳	۷۷۸۱۳۱۳
درصد	۹۹/۰۱	۰/۶۵	۰/۰۶۴	۰/۱۱	۰/۱۴	۱۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۹

جدول ۹. ترکیب قومیتی شهر تهران

قومیت	فارس	ترک	شمالی	کرد	لر	سایر	جمع
درصد	۶۶/۴	۲۵/۲	۶/۲	۰/۵	۰/۸	۰/۴	۱۰۰
تعداد	۵۱۶۶۷۹۲	۱۹۶۰۸۹۱	۴۸۲۴۴۱	۳۸۹۰۶۱	۶۲۲۵۱	۳۱۱۲۵	۷۷۸۱۳۱۳

مأخذ: شرکت پژوهشگران خبره پارس، ۱۳۸۹

نظر داشت که تنوع قومی تهران محدود به تنوع قومیت‌های داخل ایران اعم از فارس، ترک، کرد، لر، لک، عرب، بلوچ و غیره می‌شود؛ درحالی‌که تنوع قومی در شهرهای مورد مطالعه در کشورهای دیگر به تنوع قومی و نژادی فراتر از کشور اختصاص دارد چراکه قومیت‌ها و نژادهای کشورهای مختلف در این شهرها حضور دارند و این شهرها پذیرای مهاجرینی از سرتاسر دنیا هستند و به همین جهت از تنوع قومی در مقیاس بسیار بالاتری برخوردارند. بعد از تنوع ادیان و ملی، از ۶ شاخص دیگر برای سنجش تنوع و تاب‌آوری شهرها استفاده گردیده است (جدول ۱۰).

بدین ترتیب بعد از به‌دست آوردن ترکیب مذهبی و ملی تهران، تنوع ملی و مذهبی محاسبه و با شهرهای دیگر مورد مقایسه قرار گرفته است و جایگاه تهران مشخص گردیده است (جدول ۱۰).

با توجه به جدول (۱۱)، تهران از لحاظ تنوع ادیان (X۳۳ و X۳۲) در میان شهرهای موجود کم‌ترین تنوع ادیان را داراست، اما از لحاظ تنوع ملی (X۳۴ و X۳۵) در رتبه چهارم قرار دارد و ترکیب قومیتی تهران متنوع است. ریشه‌های تنوع قومی تهران را می‌توان در مهاجرت اقوام مختلف از سراسر ایران به تهران جستجو کرد. البته در مورد مقایسه این شاخص در شهر تهران با شهرهای دیگر باید این نکته را در

جدول ۱۰. جایگاه شهرها شاخص‌های تنوع و تاب‌آوری

شاخص	تهران	بریزین	ملبورن	برلین	برمن	کاردیف	لندن	بالاترین شهر	پایین‌ترین شهر	جایگاه تهران
X۳۰	۹۴/۵۶	۵/۳۸	۵/۳۸	۴/۲۵	۴/۲۵	۶	۶	برلین-برمن	تهران	هفتم
X۳۱	۱/۴۹۲	۲۹/۳۹	۳۷/۰۹	۲۴/۳۳	۲۶/۲۹	۶/۲۰۷	۳۴	لندن-ملبورن	تهران	هفتم
X۳۲	۰/۰۲	۰/۴	۰/۵	۰/۵۳	۰/۶	۰/۴۲	۰/۶۳	لندن	تهران	هفتم
X۳۳	۰/۰۶	۰/۷۴	۰/۹۹	۰/۸۹	۱/۱۹	۰/۷۹	۱/۳۱	لندن	تهران	هفتم
X۳۴	۰/۳۹	۰/۴۹	۰/۵۹	۰/۲۵	۰/۲۳	۰/۱۲	۰/۵۵	ملبورن	کاردیف	چهارم

ادامه جدول ۱۰

شاخص	تهران	بریزبن	ملبورن	برلین	برمن	کاردیف	لندن	بالا ترین شهر	پایین ترین شهر	جایگاه تهران
X۳۵	۰/۸۷	۱/۳۵	۱/۷۲	۰/۵۶	۰/۷۳	۰/۴	۱	ملبورن	کاردیف	چهارم
X۳۶	۲۳/۱۱	۴/۳۹۰	۱۴/۱۲	۱۰/۷	۱۴/۱۳	۱۴/۷۳	۱۳/۴۲	تهران	بریزبن	اول
X۳۷	۰/۳۵	۰/۳۵	۰/۳۵	۰/۳	۰/۳۱	۰/۳۴	۰/۳۳	برلین	تهران-بریزبن	هفتم
X۳۸	۵۲/۰۸	۹۱/۳۵	۹۰/۰۹	۷۰/۹	۷۰/۳	۶۲/۷۳	۶۴/۵	بریزبن	تهران	هفتم
X۳۹	۰/۷۲	۰/۹۸	۰/۹۷	۱	۰/۹۹	۰/۹۶	۰/۹۹	برلین	تهران	هفتم
رتبه	۷	۴	۱	۵	۳	۶	۱	-	-	-

در بین شاخص‌های تنوع و تاب‌آوری تهران در شاخص‌های X۳۴ و X۳۵ (تنوع ملی)، X۳۶ (درصد جمعیت در سن ۱۵-۲۴ از کل جمعیت) وضعیت بهتری دارد، به طوری که در ۳۹ شاخص شهر خلاق مورد بررسی در پژوهش، تهران تنها در این شاخص رتبه اول را به دست آورده است. با این حال تهران امتیاز ویژه نیروی انسانی خلاق و مستعد را به طور بالقوه داراست، ولی این به تنهایی کافی نیست و این جمعیت جوان و با استعداد، باید از طریق فراهم کردن شرایط مورد نیاز و مدیریت و محیط خلاق و همچنین آموزش‌های مورد نیاز تبدیل به شهروندان خلاق شوند. باین وجود تهران در سایر شاخص‌های تنوع و تاب‌آوری همچون X۳۰ (آزادی و سانسور مطبوعات)، X۳۱ (درصد متولدین خارج)، X۳۲ و X۳۳ (تنوع ادیان)، X۳۷ (ضریب جینی)، X۳۸ و X۳۹ (میزان مشارکت در انتخابات گذشته) وضعیت مناسبی نسبت به شهرهای مورد مقایسه قرار گرفته ندارد. یکی از شاخص‌های مهم تنوع و تاب‌آوری میزان مشارکت شهروندان در انتخابات است. میزان مشارکت شهروندان تهرانی در انتخابات گذشته

(انتخابات ریاست جمهوری ۹۲)، ۵۲/۰۸ درصد از تعداد کل افراد واجد شرایط بوده است، این شاخص در انتخابات گذشته در شهرهای بریزبن ۹۱/۳۵ درصد، ملبورن ۹۰/۰۹ درصد، برلین ۷۰/۹ درصد، برمن ۷۰/۳ درصد، کاردیف ۶۲/۷۳ درصد، لندن ۶۴/۵ درصد بوده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، میزان مشارکت شهروندان تهرانی نسبت به دیگر شهرها پایین بوده است و در رتبه آخر قرار دارد. همچنین نسبت رأی‌دهندگان شهر به رأی‌دهندگان کل کشور در تهران ۰/۷۲ بوده است؛ یعنی اگر این عدد ۱ می‌بود میزان مشارکت شهروندان تهرانی با میزان مشارکت کل کشور (۷۳ درصد) برابر می‌شد ولی میزان مشارکت افراد واجد شرایط در تهران ۲۰ درصد کم‌تر از کل کشور بوده است و اختلاف در میزان مشارکت در تهران و دیگر نقاط کشور را نشان می‌دهد. این شاخص برای شهرهای بریزبن ۰/۹۸، ملبورن ۰/۹۷، برلین ۱، برمن ۰/۹۹، کاردیف ۰/۹۶، لندن ۰/۹۹ بوده است، همان‌طور که مشاهده می‌شود تمام اعداد نزدیک به ۱ است که بیانگر این است که میزان مشارکت شهروندان این

شهرها در انتخابات گذشته با میزان مشارکت کل کشور برابر یا بسیار نزدیک به آن‌ها بوده است و نوعی هماهنگی در مشارکت در انتخابات در شهرها به خصوص پایتخت با سایر نقاط کشور وجود دارد.

۴. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

شهر خلاق از جمله مباحث جدید در حوزه مطالعات شهری است که در رسیدن به توسعه دانایی محور همواره مورد تأکید قرار گرفته است. شهری می‌تواند عنوان شهر خلاق را به خود اختصاص دهد که بیشترین ظرفیت جذب، حفظ و پرورش افراد مستعد و خلاق و کل شهروندان را داشته باشد. تهران با تمامی پتانسیل‌هایش حداقل بسترهای شکل‌گیری شهر خلاق (فرهنگی-هنری، سرمایه انسانی و تحقیق، جهانی‌شدن، فناوری و تکنولوژی و تنوع و تاب‌آوری) را برخوردار است، با این وجود در بسیاری از این شاخص‌ها کمبودهایی دارد. در زمینه ۵ معیار مورد بررسی، شهر تهران در معیار فرهنگی - هنری در جایگاه هفتم، معیار سرمایه انسانی و تحقیق در جایگاه هفتم، در معیار جهانی‌شدن در رتبه ششم، در ادیان و ملی در جایگاه هفتم و در معیار تنوع و تاب‌آوری نیز در رتبه هفتم قرار دارد؛ بنابراین چنانکه مشاهده می‌گردد شهر تهران با کسب رتبه کلی ۷ در میان هفت شهر مورد بررسی در معیارهای ۵ گانه و شاخص‌های مربوط به آن‌ها نیز، به استثنای معیار جهانی‌شدن، در سایر معیارها نیز در رتبه آخر قرار گرفته است. تحلیل یافته‌های پژوهش حاکی از نوسان وضعیت تهران در زمینه شاخص‌های شهر خلاق دارد. در زمینه شاخص‌های فرهنگی-هنری،

تهران در شاخص تعداد سازمان‌های خیریه و تا حدودی در تعداد افراد وارد شده سینما و تعداد افراد وارد شده به کتابخانه وضعیت نسبتاً متوسطی دارد. در سایر شاخص‌ها وضعیت مناسبی ندارد. یک شهر خلاق مکان زیبایی برای گردشگران بین‌المللی است، آمار امکانات گردشگری تهران برای گردشگران بین‌المللی نشانگر کمبودهایی در این زمینه است. در حالی که صنعت توریسم به‌عنوان یکی از صنایع فرهنگی که در گردش چرخ‌های توسعه اقتصادی یک شهر نقش اساسی دارد، جا دارد در زمینه افزایش امکانات برای گردشگران بین‌المللی با رعایت فرهنگ اسلامی-ایرانی، تمهیداتی اندیشیده شود. در زمینه شاخص‌های سرمایه انسانی و پژوهش و در برخی از شاخص‌ها همچون تعداد دانشگاه‌های آموزش عالی و تعداد دانشگاه‌های فرهنگی-هنری به دلایل ناشی از پایتختی و ... وضعیت مناسبی دارد ولی در سایر شاخص‌ها همچون درصد افراد شاغل در R&D واحدهای تحقیق و توسعه و سایر شاخص‌ها کمبودهای اساسی وجود دارد. در زمینه شاخص‌های جهانی‌شدن با توجه به نظر جان رنه شورت تهران با وجود منابع انسانی و موقعیت جغرافیایی مناسب به دلیل تقابل ایدئولوژیک با نظام اقتصادی جهانی، هنوز نتوانسته وارد شبکه شهری جهانی شود و نقش فعالی ایفا کند. در زمینه شاخص‌های فناوری به خصوص تعداد دارندگان کامپیوترهای شخصی، درصد کاربران اینترنت و در درصد کاربران اینترنت با پهنای باند بالا، تهران وضعیت مناسبی ندارد. جایی که اینترنت و زیرساخت‌های آن می‌تواند به‌عنوان یکی از ابزارهای شکل‌دهی به شهر خلاق قلمداد شود، تهران در این

تهران تنها در یک شاخص رتبه اول را به دست آورد و آن درصد جمعیت جوان بود، این شاخص حکایت از یک پتانسیل بسیار قوی تهران در زمینه تحقق شهر خلاق دارد. جایی که این نیروی جوان و مستعد می‌تواند از طریق بسترهای یک محیط شهری خلاق (بسترهای دانش، فرهنگی-هنری، سرمایه انسانی و تحقیق و فناوری پیشرفته و ...) به شهروندان خلاق و سرمایه انسانی خلاق تبدیل گردد. در مرحله دوم محیط شهری خلاق تهران باید به گونه‌ای عمل کند که زمینه حفظ این شهروندان خلاق را فراهم کند. این کار به دو صورت امکان‌پذیر خواهد بود. اول، محیط شهری تهران باید سازوکاری ایجاد کند که این تفکرات و ایده‌های خلاق امکان بروز پیدا کند تا در توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی-هنری شهر مؤثر افتد. دوم محیط شهری خلاق تهران باید تمهیداتی بیاندیشد تا این شهروندان و طبقه خلاق را از طریق فراهم نمودن شرایط مناسب زندگی و غیره حفظ کند.

زمینه با مشکلات عدیده‌ای همچون: گرانی اینترنت، کیفیت پایین و کمبود پهنای باند، مواجهه است. در زمینه شاخص‌های تنوع و تاب‌آوری تهران از لحاظ تنوع قومی شرایط مناسبی را دارد و به‌نوعی ذوب فرهنگی از اقوام مختلف ایران در تهران به وجود آمده است. نتایج حاصل از تحقیق به‌خصوص در زمینه شاخص تنوع، تاب‌آوری و مداراگری نشان می‌دهد که اگر تهران بخواهد از طریق مدل فلوریدایی شهر خلاق (حداکثر جذب طبقه خلاق بین‌المللی از طریق فراهم نمودن شرایط مناسب زندگی برای طبقه خلاق یا همان مداراگری یا مدل شهرهای آمریکایی در جذب نخبگان از سراسر جهان) به‌سوی شهر خلاق برود، ناموفق خواهد بود یا حداقل در کوتاه‌مدت موفقیت چندانی به دست نخواهد آورد، البته به‌احتمال زیاد تهران در جذب طبقه خلاق داخل ایران موفق عمل می‌کند ولی در واقع با توجه به نتایج تحقیق و مسائل خاص ایدئولوژیک تقابل گرایانه با نظام اقتصاد جهانی، تهران توانایی رقابت با شهرهای آمریکایی و اروپایی در جذب طبقه خلاق بین‌المللی را ندارد. به عبارتی درحالی‌که تهران در زمینه حفظ طبقه خلاق خود کمبودهای اساسی دارد، نمی‌تواند در زمینه جذب طبقه خلاق بین‌المللی چندان موفق عمل کند. در مقابل با توجه با یافته‌های تحقیق تهران دو راحل برای تحقق شهر خلاق دارد، اول بهبود محیط شهری خلاق در راستای پرورش شهروندان خلاق، دوم حفظ طبقه خلاق و شهروندان خلاق که هر دو این‌ها باید در ارتباط نزدیک باهم جلو برده شوند. با توجه به یافته‌های پژوهش در بین ۳۹ شاخص مورد بررسی قرارگرفته در این پژوهش،

کتابنامه

۱. ابراهیمی، م. (۱۳۸۷). نشست شهر خلاق: مفاهیم، سیاست‌ها، مطالعه موردی از شهرهای موفق تا ناموفق. مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران. ۱۳ تیرماه ۱۳۸۷. فرهنگسرای نیاوران. تهران.
 ۲. ربانی خوارسنگانی، ع. ربانی خوارسنگانی، ر. ادیبی، م. مودنی، ا. (۱۳۹۰). بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق و نوآور مورد مطالعه: شهر اصفهان. فصلنامه جغرافیا و توسعه، ۹(۲۱)، ۱۸۰-۱۵۹.
 ۳. رفیعیان، م. (۱۳۸۹). درآمدی بر مناطق و شهرهای خلاق. ماهنامه شهرداریها، ۱۱(۱۰۰)، ۱۵-۱۲.
 ۴. سعیدی، ه. (۱۳۸۹). شهر خلاق. ماهنامه شهرداریها، ۱۱(۱۰۰)، ۱۱-۵.
 ۵. شورای فرهنگ عمومی کشور. (۱۳۹۰). طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور (شاخص‌های غیرثبیتی): گزارش کلان شهرها. تهران: موسسه انتشارات کتاب نشر.
 ۶. صرافی، م. قورچی، م. و محمدی، ع. (۱۳۸۸). دیدگاه: جهانی‌شدن، شهرهای جهانی و کلان شهر تهران (نقدی بر دیدگاه نایجل هریس). اقتصاد شهر، ۳(۳)، ۹۷-۸۸.
 ۷. فلوریدا، ر. (۲۰۰۲). شهرها و طبقه خلاق. ترجمه انصاری، ا. انصاری، م. (۱۳۹۰). چاپ اول. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
 ۸. قنادان، م. (۱۳۸۶). کلیات علم اقتصاد. چاپ اول، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی تهران.
 ۹. مختاری ملک آبادی، ر. سقایی، م. ایمان، ف. (۱۳۹۳). سطح‌بندی مناطق پانزده‌گانه شهر اصفهان از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق با استفاده از مدل‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای. فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۵(۱۶)، ۱۲۰-۱۰۵.
 ۱۰. مرکز آمار ایران. (۱۳۸۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن. تهران: مرکز آمار ایران دفتر انتشارات و اطلاع‌رسانی.
 ۱۱. مرکز آمار ایران. (۱۳۸۹). نتایج آمارگیری از کاربران اینترنت. سرشماری عمومی نفوس و مسکن. تهران: مرکز آمار ایران دفتر انتشارات و اطلاع‌رسانی.
 ۱۲. مرکز آمار ایران. (۱۳۸۹). نتایج آمارگیری از کارگاه‌های دارای فعالیت تحقیق و توسعه ۱۳۸۹. سرشماری عمومی نفوس و مسکن. تهران: مرکز آمار ایران دفتر انتشارات و اطلاع‌رسانی.
 ۱۳. مرکز آمار ایران. (۱۳۸۵). نتایج سرشماری کلی شهر تهران (مناطق ۲۲ گانه). سرشماری عمومی نفوس و مسکن. تهران: مرکز آمار ایران دفتر انتشارات و اطلاع‌رسانی.
 ۱۴. رحیمی، م. مردعلی، م. داها، ا. فلاح زاده، ع. (۱۳۹۲). شهر خلاق (مبانی نظری و شاخص‌های). مجله دانش شهر، ۴(۱۹۶)، ۱-۴.
 ۱۵. موسوی، م. (۱۳۹۳). رتبه‌بندی محلات سردشت از نظر حرکت به سوی خلاقیت با تاکید بر تحقق شهر خلاق با استفاده از تاپسیس و AHP. فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری، ۴(۱۰)، ۳۸-۱۹.
16. Coletta, C. (2008). *Fostering the creative city. CEOs for cities*. Retrieved from <https://ceosforcities.org/wp-content/uploads/2017/02/Fostering-the-Creative-City.pdf-.pdf>

17. Costa, P., Magalhães, M., Vasconcelos, B., & Sugahara, G. (2007). A discussion on the governance of creative cities : Some insights for policy action. *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*, 61(3), 122-132.
18. Fischer, G. (2005). *Distances and diversity: Sources for social creativity*. Proceedings of the 5th Conference on Creativity & Cognition, London, United Kingdom, 1-10.
19. Florida, R. (2005). *Cities and the creative class*. London, UK: Routledge.
20. Hartley, J., Potts, J., & MacDonald, T. (2012). Creative city index. *Cultural Science*, 5(1), 1-144.
21. Hospers, G. J., & Van Dalm, R. (2005). How to create a creative city? The viewpoints of Richard Florida and Jane Jacobs. *Foresight*, 7(4), 8-12.
22. Jacobs, J. (1969). *The economy of cities*. London: Jonathan Cape.
23. Landry, C. (2012). *The creative city: A toolkit for urban innovators*. London, UK: Earthscan.
24. Paulus, P. B., & Nijstad, B. A. (2003). *Group creativity: Innovation through collaboration*. Oxford: Oxford University Press.
25. Ratiu, D. E. (2013). Creative cities and/or sustainable cities: Discourses and practices. *City, Culture and Society*, 4(3), 125-135.
26. Van Winden, W., Van den Berg, L., & Pol, P. (2007). European cities in the knowledge economy: Towards a typology. *Urban Studies*, 44(3), 525-549.

